

diagnosis and treatment peculiarities at that time are observed. Compared to the physical state, the morale state of the writer is given during procedures, companionship – all these against the background of daily struggle with illness, during the creative process and travels for treatment. The value of Lesia Ukrainka's letters on the medical topic is in the description of drugs used to treat tuberculosis, equipment of health facilities, the attitude of European and national doctors towards their duty.

Key words: medicine, doctor, letter, writer, art work.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2016 р.

УДК 792.02:82.12Українка

Марина Штолько

«НА ПОЛІ КРОВІ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ТЕАТРАЛЬНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПОСТАНОВКИ Ю. РОЗСТАЛЬНОГО, НАЦІОНАЛЬНИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ДРАМАТИЧНИЙ ТЕАТР ІМЕНІ І. ФРАНКА)

Стаття присвячена питанню специфіки театральної постановки драматичної поеми Лесі Українки «На полі крові» режисера Ю. Розстального, презентованої на сцені Національного академічного драматичного театру імені І. Франка (м. Київ). Проаналізовано відгуки преси на цю театральну інтерпретацію драматичної поеми Лесі Українки «На полі крові», а також інші варіанти театральних інтерпретацій означеного літературного твору. Названо причини звернення Ю. Розстального до цього твору, описано реакцію преси на спектакль, схарактеризовано трансформацію героїв, характер конфлікту, особливості декорацій.

Ключові слова: Леся Українка, «На полі крові», Ю. Розстальний, театральна постановка, Національний академічний театр імені І. Франка.

Явище візуальної інтерпретації літературного твору сьогодні посідає особливе місце, що свідчить про інтерес до нього сучасників. Літературні твори часто давали поштовх для театрального інсценізування, а театральні інтерпретації художніх творів займали вагоме місце серед «перлин» театального мистецтва. Подеколи проблема театральних інсценізацій ставала дискусійним предметом: чи варто переносити літературні твори на театральну сцену, чи звертатися до втілення на театральній сцені лише спеціально написаних драматургічних творів, чи програє постановка книзі, чи впливає театральна інтерпретація на сприйняття початкового тексту глядачем тощо. За

всю історію існування театру було інсценізовано багато літературних творів. Одні інсценізації були вдалимими, інші – не зовсім.

Інсценізація – перехрестя різних комунікативних систем (літератури і театру), а також перетин авторського, читацького, глядацького, режисерського сприйняття відповідного твору. Дослідження процесу й результату театральної інсценізації актуальне тому, що із часом тільки зростає кількість інсценізованих творів, змінюються та доповнюються форми інтерпретацій.

Можливості театральної версії літературного твору неодноразово привертала увагу дослідників. Є багато рецензій, критичних відгуків, наукових праць щодо театральних інтерпретацій творів Лесі Українки. Б. Б. Зюков досліджував твори письменниці на сцені та на екрані [6]. Увагу цьому аспекту приділяла А. Г. Диба [4; 5], яка звернула увагу, що особливу популярність серед режисерів мали «Лісова пісня» та «Камінний господар». Вона ж відзначає інтерпретацію драматичної поеми Лесі Українки «На полі крові» в кінці 1990-х, яку «представив на суд глядачів театр В. Завальнюка “Перетворення”» [5, с. 251]. Ця постановка була презентована в залі Київського планетарію. Дослідниця звертає увагу на такі елементи постановки: головні ролі виконують жінки, участь у спектаклі беруть не лише актори, а й декорації, творці постановки використовували не лише основний текст першоджерела, а й примітки, додатки. Художньо-постановча група – Ж. Чепенко, В. Завальнюк, звукорежисер – І. Завальнюк, художник спектаклю – Н. Чепенко, музика – О. Путятіна, актори – І. Левченко, О. Шапоренко, Т. Леміш.

Порівняння літературного твору та його театральної інтерпретації дає змогу виявити нові смисли; асоціації, що з'являються під час трансформації першоджерела у світосприйманні режисера, можна вважати інтердисциплінарним дослідженням.

Мета дослідження – проаналізувати основні закономірності театрального прочитання драматичної поеми Лесі Українки «На полі крові» режисером Ю. Розстальним в однойменній постановці Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка (м. Київ).

Говорячи про театральні постановки літературних творів, можна вживати кілька варіантів термінів на позначення цього явища. Наприклад, інтерпретація, театральна версія. Вони значеннєво близькі.

Театральна постановка літературного твору – це режисерська версія прочитання, сценічний простір, на якому презентуються ідейно-

образні комунікаційні діалогічні структури. Це складний творчий процес.

Драматичною поемою Лесі Українки «На полі крові» цікавилися інтерпретатори. Ставили драму багато режисерів, серед них – П. І. Сурай, В. Ольшевський, І. Волицька, М. Моклиця, Володимир Веляник. Ірина Волицька трансформувала образ Юди. В її постановці – це жінка. Хмельничанин Володимир Веляник відзначається тим, що перетворив твір на моноспектакль, хоча оригінал включає двох акторів.

Вистава «На полі крові», режисеркою якої виступила літературознавець Марія Моклиця, готувалася спеціально для репрезентації на I Всеукраїнському театральному фестивалі «Блакитна троянда», присвяченому Лесі Українці. Прем'єра відбулася 4 квітня 2009 р. Музичний супровід вистави – від композитора Сергія Федорова.

Відомі й інші постановки «На полі крові», зокрема в інтерпретації Народного українського драматичного театру «Ми», у виконанні народного аматорського театру Луцького палацу культури імені Лесі Українки, у постановці народного театру «Сонях» міста Рівне (режисер-постановник В. Кісарець, прем'єра відбулася 25 січня 2006 р.), «Чим заплатити йому за страждання і смерть» (Народний театр під керівництвом І. Вархоли, м. Золочів). Остання вистава побудована на основі трьох творів драматичних творів Лесі Українки: «На полі крові», «Одержима», «Йоганна жінка Хусова».

У травні 2009 р. на сцені Театру у фойє відбулася прем'єра вистави «На полі крові», за драматичною поемою Лесі Українки. Автор ідеї, режисер-постановник Юрій Розстальний. За час, що відтоді минув вистава з успіхом ставилася на численних міжнародних фестивалях, на сценах багатьох міст України, Мюнхена, Парижа, Москви.

Ю. Розстальний зазначає, що драма була дуже зручною для двох акторів з технічного боку. За словами режисера, його «зачепив сам текст Лесі Українки, особливо слова: “Чи дорога земля біля Єрусалима? – Як для кого”, тобто у житті все відносно» [2]. Тому в Мюнхені Ю. Розстальний та О. Сенів вирішили «втілити» цей твір. Із цією виставою їх запрошував до Києва О. Кужельний на фестиваль моно- і камерних вистав «Київська парсуна» в театрі «Сузір'я». Прем'єра відбулася в приміщенні Українського вільного університету.

Ю. Розстальний не наслідує сліпо першоджерело – драматичну поему «На полі крові», він використовує можливості, які надає йому театральна постановка – візуалізацію. Постановка «за мотивами»

використовується, коли твір не можна перенести на театральну сцену буквально. Трансформація літературного твору такого типу не зовсім точно відповідає першоджерелу, але передає головне, водночас додаючи нове.

Преса відреагувала на спектакль стримано. Згадаємо статтю Л. Олтаржевської «На татамі – Юда та його совість», у якій авторка зауважує, що це вистава з елементами провокації [8].

В он-лайн виданні «Відомості» зазначено кілька цікавих фактів: «...з акторами трапилися в один день події дещо містичного характеру. У Дмитра Рибалевського, котрий зіграв Прочанина, трапилась сутичка з циганами. А Остапу Ступці залишили на прохідній театру пакет. У ньому була книга, написана сучасним автором на біблейські теми. Разом з нею прийшов лист з проханням прочитати цю книгу та звернути увагу на матеріал про Іуду. Як, виявилось, та людина, яка передавала книгу, не знала, що в театрі ставлять саме “Поле крові”. Тобто театральні ролі певною мірою вплинули на реальне життя акторів» [3].

У версії, що її презентував Національний академічний драматичний театр імені І. Франка, головні персонажі – Прочанин та Іуда. Прочанина грає Дмитро Рибалевський, Іуду – Остап Ступка. Автор ідеї, режисер-постановник, музичне оформлення – Юрій Розстальний.

Між літературним першоджерелом і театральною постановкою існує зв'язок. Сам твір викликав у свідомості режисера, акторів, інших учасників постановки певні уявлення й розуміння. Можна говорити про багатоваріантність уявлень. Це пояснюється тим, що зв'язок між літературним твором та уявленнями його інтерпретаторів має суб'єктивне начало, оскільки вагомим є особисте світосприйняття та світогляд режисера. Ю. Розстальний майже повністю дотримується сюжетної лінії першоджерела, додаючи йому об'ємності, філософічності.

Типи героїв Лесі Українки в інтерпретації Ю. Розстального звільняються від конкретних рис часу, відтвореної події. Вони, навпаки, осучаснені в одязі: брюки та футболка/майка. Лише колористика вбрання підкреслює сутність героїв. Зауважимо, що Леся Українка зображає Прочанина старим чоловіком, а Ю. Розстальний – молодим.

В образі Прочанина відсутня еволюція характеру. Це статичний образ, гранично схематизований, але він необхідний. Це своєрідне

втілення «психотерапевта», який спонукає людину виговоритися, щоб позбутися проблеми, яка турбує. Прочанин підштовхує Іуду до відвертої розмови, до пояснення свого вчинку – зради.

О. Ступка зізнається: «Я був Іуді адвокатом якоюсь мірою. Цей образ не такий негативний, як може здатися. Я захищаю його».

Діалогу в Лесі Українки відведена роль одного з виразних засобів. Діалог важливий для розкриття персонажа. Діалогічна оповідь відтворення подій (у формі діалогу) покликана допомогти епізувати зображене. Водночас це не просто оповідний діалог. І в драматичній поемі, і в постановці він конфліктний. Але «боротьба» відбувається не між Прочанином та Іудою, а всередині Іуди, він намагається пояснити причини своєї зради, виправдати її.

Конфлікт «На полі крові» – внутрішній психологічний конфлікт, зумовлений сумнівами й відчуттям провини Іуди.

У дуелі між Прочанином та Юдою немає переможця та переможеного – ця таємниця так і залишилася таємницею, яку волею художника Федора Александровича від глядачів прикрили целофановою завісою.

Сцени, дія яких відбувається на природі, переноситься в умовне середовище. Придбаний після зради клаптик землі у виставі втілений в мініатюрному горщечку для квітки. З'являється такий атрибут реквізиту, як вішалка, на якій висять плащі акторів. Символічним є іудейський світильник, що презентує єврейські релігійні атрибути. В іудаїзмі свічці надається особливе місце, адже душа людини – світильник Господень. Загалом використано мінімум декорацій.

На початку вистави художник Федір Александрович розділяє Камерну залу по діагоналі, завісивши її целофаном, який наче поділяє світ на дві половини, але водночас ця прозора стіна – усього лише умовність. Використання завіси на початку та у фіналі сприяє вільному формуванню сценічного простору в горизонтальній площині. У сценічний простір включено не лише завісу, а й двері за так звані куліси.

Загалом можна стверджувати, що вся постановка побудована на діалектичності, зіставленні протилежного. Наприклад, Іуда – Прочанин та кольорове вирішення їхнього вбрання. Юда одягнутий у чорне, а Прочанин – у бежеве, але сплутують все парасольки, з яким з'являються герої. У Прочанина – чорна, а в Іуди, навпаки, біла.

Характер страждання, своєрідного трансформованого розіп'яття на хресті підкреслюється кількарізним обігруванням стола як хреста. По ходу вистави стіл ставиться «на попа» (вертикально), а на ньому розпластується, стоячи, Іуда. Цей об'ємний предмет декорації негроміздкий, його можна легко переміщувати, маніпулювати ним.

Використовуване освітлення відповідає смисловою наповненню та музичному супроводу. У фіналі з'являється новий колір світла – червоний, що виступає в ролі зримо-пластичного елемента страждання. Кілька сцен розігрується в темряві, ледь освітлених.

Світло в театральній постановці Ю. Розстального в зовнішній формі працює як загальне освітлення й світло-кольорова насиченість та інтенсивність сценічного простору.

Експресивність, виразність змалювання зради досягається завдяки акцентуації на наявному смислому центрі – як Іуда дійшов до зради, чому він це зробив, що відчуває опісля.

Постановка Ю. Розстального за мотивами драматичної поеми Лесі Українки «На полі крові» як художньо-мистецький твір створено на основі образів Іуди та Прочанина, сюжетно-драматичної лінії проблеми зради та шляху до і після неї, звуко-музичного оформлення та сценографії. Повнота й об'ємність матеріалу проявляється в сюжетно-драматичній лінії розвитку, де конкретно-чуттєвий феномен зради, вагань людини розгортається в часі, в аудіо-візуальному оформленні. Яскравість зображення проявляється через використання полярності. Ю. Розстальний спирається на інтелектуально-чуттєве сприйняття глядача, витягуючи внутрішнє та психологічне. Сценічна картинка постановки розвивається відповідно до логіки дії першоджерела – драматичної поеми «На полі крові» Лесі Українки. У театральній постановці Ю. Розстального немає зайвих деталей, декорації виважено лаконічні і водночас вельми промовисті. Супутні предмети стають доповненням гри акторів. Світло та колір в спектаклі взаємодіють різнопланово.

Джерела та література

1. Барабан Л. Драматургія Лесі Українки за рубежем: до проблеми перекладів і сценічної інтерпретації [Електронний ресурс] / Л. Барабан. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27604/07-Baraban.pdf?sequence=1>
2. Брюховецька Л. Юрій Розстальний: «Віднайти таїну, яка б тривожила глядача» [Електронний ресурс] / Л. Брюховецька, О. Велимчаниця. – Режим доступу : http://ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=1189

3. Вистава «На полі крові» викликала фурор у Луцьку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vidomosti-ua.com/volyn/10656>
4. Диба А. Від Заньковецької до Завальнюка. Леся Українка в царині театру / А. Диба // Вічні Берегині України. – Новоград-Волинський : НОВОГрад, 2001. – С. 137–140.
5. Диба А. Г. До проблеми осягнення драматургії Лесі Українки театрами Києва / А. Г. Диба // Леся Українка і сучасність (до 130-річчя від дня народження Лесі Українки) : зб. наук. пр. / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2003. – Т. 1. – С. 249–259.
6. Зюков Б. Б. На сцене и на экране – Леся Украинка / Б. Б. Зюков. – Киев : Мистецтво, 1987. – 236 с.
7. Моклиця М. У пошуках театру Лесі Українки / М. Моклиця // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях. – 2000. – № 2. – С. 209–214.
8. Олтаржевська Л. На татамі – Юда та його совість [Електронний ресурс] / Л. Олтаржевська // Україна молода. – Режим доступу : <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1405/164/49505/>
9. Приймачук Л. Драматургія Лесі Українки на сцені Волинського драмтеатру (за матеріалами преси) / Людмила Приймачук // Леся Українка і сучасність : зб. наук. пр. / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, Волин. наук.-дослід. центр вивчення творчості Лесі Українки, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2005. – Т. 2. – С. 540–548.

References

1. Baraban, L. 2009. “Dramaturhiia Lesi Ukrainky za rubezhem: do problem perekladiv i stsenichnoi interpretatsii” [Lesia Ukrainka’s drama abroad]. *Suchasnist*. <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27604/07-Baraban.pdf?sequence=1> (in Ukrainian).
2. Briukhovetska, L., and Velymchanytsia, O. 2011. “Yurii Rozstalnyi: «Vidnaitu yaka b tryvozhylo hliadacha»” [Yurii Rozstalnyi «To find a mystery that worried the audience would»]. *Kino Teatr*, 4. http://ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=1189 (in Ukrainian).
3. Vidomosti. 2010. *Vystava «Na poli krovi» vyklykala furor u Lutsku* [The play «On the Field of Blood» caused a sensation in Lutsk]: <http://vidomosti-ua.com/volyn/10656> (in Ukrainian).
4. Dyba, A. 2001. “Vid Zankovetskoi do Zavalniuka. Lesia Ukrainka v tsaryni teatru [From Zankovetska to Zavalniuk. Ukrainian Lesia Ukrainka in the field of theater]. *Vichni Berehyni Ukrainy*, 137–140. Novohrad-Volynskyyi (in Ukrainian).
5. Dyba, A. 2003. “Do problemy osiahnennia dramaturhii Lesi Ukrainky teatramy Kyjeva” [The problem of comprehension Lesia Ukrayinka’s of drama theaters Kyiv]. *Lesia Ukrainka i suchasnist*, 249–259. Lutsk (in Ukrainian).

6. Ziukov, B. 1987. *Na stsene i na ekrane – Lesia Ukrainka* [On stage and on screen – Lesia Ukrainka]. Kiev: Mystetstvo (in Russian).
7. Moklytsia, M. 2000. “U poshukakh teatru Lesi Ukrainki” [Finding the Lesia Ukrainka’s theater]. *Ukrainska mova i literatura v serednikh shkolakh, himnaziiakh, litseiakh*, 2: 209–214 (in Ukrainian).
8. Oltarzhevskaya, L. 2009. “Na totami – Yuda ta ioho sovist” [On totami – Judah and his conscience]. *Ukraina moloda* / Available at: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1405/164/49505/> (in Ukrainian).
9. Prymachuk, L. 2005. “Dramaturhiia Lesi Ukrainki na stseni Volynskoho dramateatru (za materialamy presy)” [The dramaturgy of Lesia Ukrainian Volyn Drama on stage]. *Lesia Ukrainka i suchasnist*, 540–548. Lutsk: Volynska oblasna drukarnia (in Ukrainian).

Штолько Марина. «На поле крови» Лесі Українки в театральній інтерпретації (на прикладі театральної постановки Ю. Розстального, Національний академічний драматический театр імені І. Франко). Стаття посвячена вопросу специфики театральной постановки драматической поэмы Лесі Українки «На поле крови» режиссера Ю. Розстального, представленной на сцене Национального академического драматического театра имени И. Франко (г. Киев). Проанализированы отзывы прессы на эту театральную интерпретацию драматической поэмы Лесі Українки «На поле крови», а также упоминаются другие варианты театральных интерпретаций вышеупомянутого литературного произведения. Названы причины обращения Ю. Розстального к этому произведению, описана реакция прессы на спектакль, охарактеризованы трансформация героев, характер конфликта, особенности декораций.

Ключевые слова: «На поле крови», Ю. Розстальный, театральная постановка, Национальный академический театр им. И. Франко.

Shtolko Maryna. Lesia Ukrainka’s “On the Field of Blood” Theatrical Interpretation: (for Example Yu. Rozstalnyi Theatrical Performance, Ivan Franko National Academic Drama Theatre). The article deals with the specifics of theatrical dramatic poem Lesia Ukrainka “On the Field of Blood” by Yu. Rozstalnyi, presented at the Franko National Academic Drama Theater (m. Kyiv). The article reviews the press referred to this theatrical interpretation of the dramatic poem Lesia Ukrainka “On the Field of Blood” and other options mentioned above theatrical interpretations of literary works. Named the reasons for issuing Yu. Rozstalnyi to the dramatic poem “On the Field of Blood”, described the press reaction to the show, characterized by the transformation of the heroes, the nature of the conflict, especially the scenery.

Key words: “On The Field of Blood” Yu. Rozstalnyi, theatrical performance, Ivan Franko National Academic Drama Theatre.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2016 р.